

دانشگاه تهران

پردیس فارابی - دانشکده الهیات

مبانی کلامی و کارکردهای اصل «حفظ نظام» با محوریت اندیشه امام خمینی (ره)

استاد راهنما: دکتر روح الله شاکری

نگارش: محمد خانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته شیعه شناسی گرایش کلام

شهریور ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده الهیات پردیس فارابی

با عنایت به آیین نامه آموزشی مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته، جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای محمد خانی به شماره دانشجویی ۲۲۰۳۹۳۱۴۰ در رشته شیعه شناسی - کلام دوره ۹۱، زانه در تاریخ ۱۳۸۶/۷/۱۲ در محل پردیس با عنوان

«آئینی کلامی»، کردهای اصل حفظ نظام با محوریت اندیشه های امام خمینی

با حضور هیئت داوران تشکیل شد و بر اساس کیفیت پایان نامه، ارائه دفاعیه و نحوه پاسخ به سوالات، رای نهایی به شرح ذیل اعلام گردید:

۱۷	نظر نهایی
	خوب

نمره نهایی پایان نامه:

درجه پایان نامه:

تعداد واحد پایان نامه:

۴

ردیف	مشخصات هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
------	--------------------	--------------------	----------------	------------------	-------

۱	استاد راهنما	دکتر روح الله شاکر زواری	استادیار	پردیس فارابی	
---	--------------	--------------------------	----------	--------------	--

۲	استاد داور	دکتر عباس میرزایی	استادیار	دانشگاه شهید بهشتی	
---	------------	-------------------	----------	--------------------	--

۳	استاد داور و نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی دانشکده	دکتر حامد پوررستمی	استادیار	پردیس فارابی	
---	---	--------------------	----------	--------------	--

رئیس دانشکده الهیات
دکتر سید عبدالرحیم حسینی

پردیس فارابی دانشگاه تهران
معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی

مصدق: ۳۵۷

کپی: ۳۷۱۸۱۷۴۶۹

نشانی: قم - ایتاق به و قدیر تهران - جدار پلاز سفیری - پردیس فارابی دانشگاه تهران

Website: <http://farabi.ut.ac.ir> Email: farabi@ut.ac.ir

تلفن: ۰۲۱-۳۶۱۶۶۸۰۰ فکس: ۰۲۱-۳۶۶۳۳۰۸۱

تاریخ
شماره
پیست

جمهوری اسلامی ایران
دانشگاه تهران

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب محمد محمدی متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو
امضاء و تاریخ
محمد محمدی

۹۶۷۱۲

تقدیم به روح پرفتوح بنیانگذار انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره)

چکیده

تاریخ اسلام نشان می دهد که همواره زمامداران حکومت‌های اسلامی، «اصل حفظ نظام» را سرلوحه کارهای خویش قرار داده و اخلاط‌گران به نظام را محکوم می کرده اند تا در سایه این استراتژی، هم جامعه دینی و توسعه یافته ای تشکیل دهند و از کیان آن حراست نمایند، هم آسایش و رفاه زندگی مردم را تامین کنند و همچنین ثبات و استمرار قدرت خویش را نیز تضمین نمایند. با این وجود، هنوز این اصل از جهت تبیین مفاد و محتوای آن، از جهت مبانی و ادله آن، از جهت تقدم و تأخر آن در تزامن با مسائل دیگر، و از جهت کارکردهای آن، در پرده‌ای از ابهام قرار دارد و برداشت‌های مختلف و غیرعلمی از آن صورت می گیرد. مساله اصلی تحقیق حاضر، پرسش به این سوال اساسی است که حفظ نظام در اندیشه امام خمینی (ره)، به چه صورت آمده است. فرضیه تحقیق اثبات می‌گرداند که حفظ نظام در اندیشه امام خمینی (ره) علاوه بر آنکه یک نظریه در حوزه کلام سیاسی است، ثمرات فقهی زیادی نیز دارد و در حوزه فقه سیاسی هم پرکاربرد می باشد. بنابراین با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، تلاش شده است تا ضمن بیان مبانی نظری و کلامی و عقلی حفظ نظام، به جایگاه سیاسی و اجتماعی حفظ نظام در اندیشه امام خمینی (ره) پرداخته شود.

واژگان کلیدی: حفظ نظام، مبانی کلامی، کارکردهای حفظ نظام، امام خمینی (ره).

فهرست مطالب

شماره صفحه

عنوان

۱	مقدمه
۴	فصل اول:
۴	کلیّات و مفاهیم
۴	۱-۱. بخش اول: کلیّات
۴	۱-۱-۱. بیان مسئله
۶	۱-۱-۲. اهداف تحقیق
۶	۱-۱-۳. سوّالات اصلی و فرعی تحقیق
۷	۱-۱-۴. فرضیّات تحقیق
۷	۱-۱-۵. پیشینه تحقیق
۸	۱-۱-۷. کاستی‌های تحقیق
۸	۱-۱-۸. روش تحقیق
۹	۱-۲. بخش دوم: مفاهیم مرتبط
۹	۱-۲-۱. مفهوم مبانی

- ۱-۲-۲. مفهوم مبنای کلامی ۱۰
- ۱-۲-۲-۱. معیار کلامی بودن یک مسأله ۱۰
- ۱-۲-۲-۱-۱. نظر اول: هر آنچه که متکلمان متأخر از آن سخن گفته باشند ۱۰
- ۱-۲-۲-۲-۱. نظر دوم: هر مسأله ای که دلیل عقلی بر آن اقامه شود ۱۱
- ۱-۲-۲-۳-۱. نظر سوم: هر آنچه که به اعتقادات مربوط شود ۱۲
- ۱-۲-۲-۴-۱. نظر چهارم: هر آنچه که ناظر به فعل خدا باشد ۱۲
- ۳-۲-۱. مفهوم نظام ۱۳
- ۱-۳-۲-۱. مفهوم لغوی ۱۳
- ۲-۳-۲-۱. مفهوم اصطلاحی نظام ۱۴
- ۴-۲-۱. مفهوم حفظ نظام ۱۵
- ۳-۱. جمع بندی ۲۸
- فصل دوم: مبانی کلامی اصل «حفظ نظام» ۳۱
- ۱-۲. مبانی عقلی حفظ نظام ۳۱
- ۱-۱-۲. ایجاد یک تشکیلات حکومتی و حفظ آن، نیاز فطری همه انسانها ۳۱
- ۲-۱-۲. تحقق اهداف شریعت اسلامی با تشکیل و حفظ نظام ۳۵
- ۳-۱-۲. معنا پیدا کردن قوانین اسلامی در بستر وجود یک نظام ۳۷
- ۲-۲. مبانی نقلی حفظ نظام ۳۸
- ۱-۲-۲. مبانی قرآنی ۳۸

- ۱-۱-۲-۲. دلایل بعثت انبیاء (آیه ۲۱۳ سوره بقره) ۳۸
- ۲-۱-۲-۲. سکوت هارون در برابر انحراف مردم (آیه ۹۴ سوره طه) ۴۰
- ۲-۲-۲. مبانی روایی ۴۲
- ۱-۲-۲-۲. امامت و نظام اسلامی ۴۲
- ۲-۲-۲-۲. روش پیامبر اکرم (ص) و حضرت امیر(ع) ۴۴
- ۳-۲-۲-۲. تأکيدات فراوانی برای پیروی از امام عادل ۴۶
- ۴-۲-۲-۲. تأکيدات به مبارزه با شورشیان ۴۸
- ۵-۲-۲-۲. حفظ حکومت اسلامی به عنوان یک امانت الهی ۴۹
- ۶-۲-۲-۲. نقلهای توصیه کننده به نصیحت رهبران مسلمین ۵۲
- ۷-۲-۲-۲. لزوم دفاع از مرزهای مسلمین ۵۳
- ۳-۲. حفظ نظام در اندیشه امام خمینی (ره) ۵۵
- ۴-۲. جمع بندی ۵۹
- فصل سوم: ۶۰
- کارکردهای اصل «حفظ نظام» ۶۰
- ۱-۳. کارکردهای اصل «حفظ نظام» در مباحث فقهی ۶۱
- ۱-۱-۳. تأثیر اصل حفظ نظام در احکام ثانوی ۶۱
- ۲-۱-۳. تأثیر اصل حفظ نظام در احکام ولایی ۶۷

- ۲-۳. کارکردهای اصل «حفظ نظام» در باب وظایف دولت ها نسبت به نظام ۷۰
- ۱-۲-۳. لزوم ملاحظه اصل حفظ نظام در تعهدات خارجی ۷۰
- ۲-۲-۳. رابطه میان کشورها و امت‌های اسلامی ۷۱
- ۳-۲-۳. رابطه میان مسلمانان و غیرمسلمانان ۷۳
- ۴-۲-۳. وجوب حفظ حاکمیت بر اساس اصل حفظ نظام ۷۷
- ۵-۲-۳. لزوم تدابیر امنیتی بر اساس اصل حفظ نظام ۷۸
- ۶-۲-۳. لزوم نفوذ در جبهه دشمن بر اساس اصل حفظ نظام ۸۰
- ۷-۲-۳. امکان ایجاد محدودیت در حقوق مردم بر اساس اصل حفظ نظام ۸۲
- ۸-۲-۳. جواز نظارت در امور شخصی مردم بر اساس اصل حفظ نظام ۸۵
- ۳-۳. کارکردهای اصل «حفظ نظام» در باب وظایف مردم نسبت به نظام ۹۱
- ۱-۳-۳. وجوب شرکت مردم در انتخابات بر اساس اصل حفظ نظام ۹۲
- ۲-۳-۳. لزوم نظارت بر اقدامات دولت بر اساس اصل حفظ نظام ۹۵
- ۳-۳-۳. لزوم اعلام حمایت مردم از نظام در مقاطع حساس بر اساس اصل حفظ نظام ۹۸
- ۴-۳. کارکردها و وظایف رهبر در حفظ نظام اسلامی ۹۹
- ۱-۴-۳. اختیارات رهبر در حفظ نظام اسلامی ۹۹
- ۱-۱-۴-۳. فرماندهی نظامی جامعه ۹۹
- ۲-۱-۴-۳. پیمان‌نامه‌ها ۱۰۲

۳-۴-۱-۳. فرمان جهاد و صلح ۱۰۲

۳-۴-۱-۴. امور حسبيه ۱۰۶

۳-۴-۲. خصیصه‌های عمده رهبر در حفظ نظام اسلامی ۱۰۸

۳-۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۱۲

فهرست منابع ۱۱۳

Abstract ۱۲۰

مقدمه

یکی از مسائلی که همواره در ابواب مختلف مباحث دینی، مورد توجه و دقت نظر قرار گرفته است، مسأله «حفظ نظام» است. اصطلاح نظام به معانی و مفاهیم مختلفی به کار رفته است. هریک از این مفاهیم که میان آنها رابطه طولی از کلی به جزئی وجود دارد، دارای احکام و آثار خاص خود است. «نظام» به مفهوم کلی، به معنی سامان داشتن زندگی و معیشت مردم در زمینه های گوناگون است. از «نظام» به معنی عام آن تحت عناوین و اصطلاحات گوناگونی مثل نظام المسلمین، نظام الاسلام، و نظام المله، نظام الخلق، نظام الاجتماع و... یاد شده است. لکن وقتی در ابواب متاجر از «نظام» یاد می شود وجه غالب آن نظام اقتصادی است و وقتی در ابواب فقهی سیاسی مربوط به حکومت از آن یاد می شود منظور، نظام سیاسی یا حکومت است و وقتی در ابواب جهاد و دفاع مورد توجه قرار میگیرد، مراد از آن، کیان کشور اسلامی یا «بیضه الاسلام» است، به همین ترتیب در سایر ابواب فقهی.

بررسی متون دینی روشن می سازد که در میراث گران بهای علما رویکردهای متفاوتی به مسأله حفظ نظام شده است. بدین ترتیب که گاه این مسأله دلیل حکم قرار گرفته و گاهی به عنوان اصل یا یک قاعده فقهی بدان استناد شده است.

پر واضح است که کشف اینکه «اصل حفظ نظام» از چه مقوله ای است اهمیت به سزایی دارد. آیا یک اصل کلامی، و یا یک حکم شرعی صرف است؟ و موضع آن در برابر سایر مباحث کلامی چگونه است؟ و موضع متکلمین و فقها به ویژه در عرصه کلام سیاسی نسبت به آن چیست؟ و چندین پرسش کلامی و فقهی دیگر پیرامون این مسأله.

در این تحقیق در نظر است با بررسی اقوال مختلف درباره این اصل و ارائه مبانی و مستندات، علاوه بر پاسخ گویی به سؤالات فوق و سایر پرسشهای مرتبط، «حفظ نظام» را با تأکید بر نظام سیاسی اسلام، به عنوان یک اصل کلامی طرح کرده و آثار و لوازم آن را مورد پژوهش قرار دهیم.

صرف نظر از ضرورت پرداختن به مبانی و کارکردهای اصل حفظ نظام، به عنوان یک اصل کلامی، از لحاظ کلام سیاسی نیز بحث و گفتگو پیرامون این موضوع اهمیت زیادی دارد.

چرا که تاریخ اسلام نشان می دهد در دوره های مختلف همواره زمامداران، مسأله حفظ نظام جامعه، دولت و کشور را سرلوحه کار های خویش قرار داده و اخلاص گران به نظام را محکوم می کرده اند. تا در سایه این استراتژی هم جامعه دینی و توسعه یافته ای تشکیل شده و از کیان آن حراست نمایند، هم آسایش و رفاه زندگی مردم را تامین و یا آنکه ثبات و استمرار قدرت خویش را تضمین نمایند.

البته به گواهی تاریخ بسیار اتفاق افتاده است که حاکمان جور و غاصبان حکومت، این امر را بهانه ای برای مشروعیت بخشی به حیات سیاسی خود قرار داده و حفظ نظام را پلکانی برای سوار شدن بر گرده مردم قلمداد نموده اند. چه آنکه، هر قیام و مبارزه حق طلبانه ای را اختلال نظام نمایانده و آن را سرکوب کرده و بنیان آن را نابود ساخته اند.

بی تردید استفاده ابزاری از مصلحت حفظ نظام و حرمت اختلال نظام در ادوار مختلف تاریخ اسلام و ایران ضرورت تفکیک میان کارکردهای گوناگون آن را مبرهن میسازد.

در جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از نکاتی که همواره مورد تأکید بوده و به عنوان دلیل برخی اقدامات در عرصه های داخلی و بین المللی از سوی مسؤولان نظام و دولت مورد استناد قرار گرفته، مسأله حفظ نظام است که گاهی از آن به «مصلحت حفظ نظام» یاد می شود. این اصطلاح به ویژه در امر قانون گذاری اهمیت بسزایی دارد. در همین جهت برای تشخیص مصلحت نظام، نهاد ویژه ای به نام «مجمع تشخیص مصلحت نظام» در قانون اساسی نهاده شده است.

چه بسا دولت یا مجلس قصد اقدام خاص یا تصویب قانونی را داشته باشند که لازمه آن گذر از خط های قرمزی مثل احکام اولیه اسلامی، برخی از حقوق عمومی و حقوق خصوصی افراد باشد. در اینجاست که با استناد به «مصلحت نظام» و ضرورت حفظ نظام دست به اقدام می زنند. در

مواردی آزادی عمل زیادی برای دولت دیده شده و در مواردی از آزادی های مشروع مردم جلوگیری می شود و از اعمال حقوق اولیه آنان ممانعت به عمل می آید. روی دیگر این سکه «حرمت اختلال نظام» است که از آن نیز در جایگاه خود مورد استناد قرار میگیرد و توجیه کننده پاره ای از اقدامات اجرایی دولتمردان و احکام قضایی دادرسان واقع می شود.

اما به روشنی معلوم نیست که تعریف دقیق نظام و عناصر آن چیست و حفظ آن چگونه است و چه اقداماتی می تواند با استناد به آن انجام شود و به عبارت دیگر گستره نظام، حفظ و اختلال آن تا کجاست و این امر چه اندازه می تواند مستمسک اقدامات حکومتی قرار گیرد و مرجع تشخیص مصلحت حفظ آن کیست و این مصلحت به چه معنی است و چه عناصری دارد؟ اساساً فهم حفظ نظام در ساحت کلامی، عقلی و فقهی، جدا از اینکه بایستی خصیصه های کارکردی آن مورد بررسی قرار گیرد، علاوه بر این، می بایستی مساله مشروعیت نظام به مثابه اصل حفظ کننده نظام در اندیشه فقهی-سیاسی امام خمینی (ره) نیز مورد نظر قرار گیرد.

البته بدیهی است که از لحاظ کلام سیاسی اسلام، ضرورت دارد ابعاد مختلف این مساله روشن گردد تا به اقتضای مورد، اقدامات دولت به این انگیزه مستدل و توجیه شده یا از آن جلوگیری شود. علاوه بر آنکه در سایر مباحث کلامی نیز کاربرد دقیق و شفاف نظام و حفظ نظام از اهمیت و ضرورت بالایی برخوردار است.

فصل اول:

کلیّات و مفاهیم

۱-۱. بخش اول: کلیّات

۱-۱-۱. بیان مسئله

یکی از موضوعات مطرح در کلام سیاسی بحث از «حفظ نظام» و احکام مترتب بر آن است. تبیین وضعیت سیاسی جامعه اسلامی در دوره غیبت در کلام سیاسی شیعی از مسائل جدید کلام سیاسی است. با توجه به نقش و جایگاه مسأله امامت در کلام شیعی و وضعیت خاص دوره غیبت به دلیل عدم حضور امام معصوم، کلام سیاسی شیعی باید با گسترش مسأله امامت در دوران غیبت، دیدگاه کلان دین را نسبت به مسائل مختلف کلامی از جمله مسئله «حفظ نظام»، طبق مبانی شیعی در دوره غیبت تبیین و روشن سازد. هر چند اغلب به بعد فقهی این مسأله توجه شده است، گویا ابعاد کلامی آن، اهمیت بیشتری دارد و با توجه به این ضرورت است که برخی از محققان، آن را از منظر کلامی بررسی کرده‌اند.

اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که در بسیاری از محافل علمی و نوشته‌های سیاسی نیز این موضوع مورد استناد قرار گرفته و بسیاری از رفتارها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی بر مبنای آن توجیه می‌شود. با این وجود، هنوز این مسأله از جهت تبیین مفاد و محتوای آن، از جهت مبانی و

ادله آن و از جهت تقدم و تأخر آن در تراحم با مسائل دیگر، در پرده‌ای از ابهام قرار دارد و نیازمند بررسی دقیق علمی است. تا جایی که برخی این اصل را بی مبنا و برخی دیگر این اصل را سبب فداکردن احکام شرع می دانند و معتقدند که:

«مرحوم (امام) خمینی حفظ نظام را اوجب واجبات می دانست و برای آنچه مصلحت نظام می دانست حاضر بود احکام شرع (از قبیل نماز و روزه و حج و مضاربه و مزارعه و مساقات) و جان چند هزار مخالف را فدا کند. در مقابل مرحوم منتظری مصلحت نظام را واجب نفسی نمی دانست و آن را واجب مقدمی و طریقی برای اقامه عدالت می دانست و برای حقوق انسان از آن حیث که انسان است احترام قائل بود و به رعایت دقیق ضوابط شرع در مورد زندانیان و مخالفان به شدت پایبند بود.»^۱

این در حالی است که حضرت امام (ره) در برخی از بیانات خود تصریح کرده اند که بالاتر از «حفظ نظام» واجبات دیگری نیز وجود دارد. واجباتی که در مقایسه با آنها، حفظ نظام یک «واجب کوچک» است.

در این باب که بحث از حکومت دینی (و ثمرات آن از جمله حفظ نظام) بحثی کلامی است یا فقهی، نظرات متعددی وجود دارد. برخی این بحث را فقهی، برخی کلامی و برخی دیگر کلامی - فقهی می دانند.^۲ حضرت آیت الله جوادی آملی می فرمایند: «بحث از حاکمیت دینی می تواند از دو جهت مورد بحث واقع شود، از یک جهت به مسایل فقهی و از جهت دیگر به مسایل کلامی ملحق شود. مثلاً مسئله تعیین و نصب امام و حاکم که باید از طرف خداوند صادر شود، یک مسئله

۱. کدیور، محسن، سوگ نامه فقیه پاک باز، بی جا، وب سایت رسمی محسن کدیور، ۱۳۹۲.

ص ۲۸

۲. برای آگاهی بیشتر ر.ک: غفار شاهی، مبانی کلامی حکومت دینی، قم، معارف، ۱۳۹۰، ص ۷۹

کلامی است و مسئله وجوب پذیرش مسئولیت و سمت امام بر امام و همچنین وجوب پذیرش امامت بر مردم، یک مسئله فقهی است.»

در اینجا به بررسی مبانی کلامی این اصل خواهیم پرداخت و کارکردهای مختلف آن را در عرصه های مختلف بررسی خواهیم کرد. همچنین موارد تزامم این اصل با احکام دیگر بیان خواهد شد.

۱-۱-۲. اهداف تحقیق

۱. بیان مبانی عقلی و نقلی اصل حفظ نظام
۲. از بین بردن برداشت های ناصواب از اندیشه «اوجب واجبات بودن حفظ نظام» و معین نمودن جایگاه این اندیشه نسبت به دیگر نظرات امام خمینی(ره)
۳. تبیین اهمیت حفظ حیثیت اسلام در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)
۴. تبیین کارکردهای اصل حفظ نظام در عرصه های مختلف

۱-۱-۳. سؤالات اصلی و فرعی تحقیق

سؤال اصلی :

مبانی کلامی اصل «حفظ نظام» چیست و این اصل چه کارکردهایی دارد؟

سؤالات فرعی:

۱. نظام به چه معناست؟
۲. نسبت حفظ نظام با واجبات دیگر چگونه است و حفظ نظام تا کجا واجب است؟
۳. حفظ نظام مسئله ای فقهی است یا کلامی؟
۴. اصل حفظ نظام، در چه ابوابی کاربرد دارد؟

۱. جوادی آملی، عبدالله، ولایت فقیه، قم، اسراء، ۱۳۸۱، ص ۱۳۲

۱-۱-۴. فرضیات تحقیق

۱. حفظ نظام به معنای حفظ حکومت اسلامی است.
۲. حفظ نظام در تزامن با احکام دیگر، تا جایی واجب است که منجر به آسیب حیثیت اسلام نشود.
۳. حفظ نظام در اندیشه امام خمینی(ره) علاوه بر آنکه یک نظریه در حوزه کلام سیاسی است، ثمرات فقهی زیادی نیز دارد و در حوزه فقه سیاسی هم کاربرد می باشد.
۴. حفظ نظام از یک منظر مسئله ای کلامی و از منظر دیگر مسئله ای فقهی محسوب می شود.

۱-۱-۵. پیشینه تحقیق

در این زمینه پایان نامه هایی با عناوین «حفظ نظام و حدود و شرایط آن در اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)»، «بررسی قاعده حفظ نظام»، «نظریه حفظ نظام در اندیشه و عمل امام خمینی(ره)» و «قاعده حفظ نظام و آثار آن» کار شده است که تأکید اساسی آنها اثبات مبانی این نظریه بوده است. ولی در مورد معانی مختلف این اصل در کلمات علمای شیعه کمتر بحث شده است. این در حالی است که هر یک از ایشان حفظ نظام را به یک معنا گرفته اند و روایات را با توجه به معنای مورد نظر خود تفسیر نموده اند. علاوه بر آن اکثر این نوشتارها این اصل را از منظر فقهی بررسی کرده اند، در حالی که ما از نظر کلامی به این موضوع خواهیم پرداخت. همچنین در مورد تزامن این مبنا با دیگر احکام و چه بسا اولویت برخی از امور دیگر نسبت به این اصل، نظر قابل توجهی ارائه ننموده اند. غافل از اینکه یکی از مهمترین بخشهای تبیین این نظریه در جایی است که این تزامنات وجود داشته باشد. لذا در این نوشتار به این بخش نگاه ویژه ای خواهیم داشت.

۱-۱-۶. مشکلات و محدودیت ها

اکثر نوشتارهایی که این اصل را بررسی کرده اند، از منظر فقهی به آن نگریسته اند و کمتر منبعی در این زمینه با رویکرد کلامی وجود داشت. در حالی که ما از نظر کلامی به این موضوع پرداخته ایم. همچنین در مورد تزامم این مبنا با دیگر احکام و چه بسا اولویت برخی از امور دیگر نسبت به این اصل، نظر قابل توجهی ارائه ننموده اند. غافل از اینکه یکی از مهمترین بخشهای تبیین این نظریه در جایی است که این تزاممات وجود داشته باشد. لذا از این دو جهت، نظریات و منابع دقیق برای رجوع به آنها وجود نداشت.

۱-۱-۷. کاستی‌های تحقیق

همانطور که در محدودیت‌های تحقیق نیز ذکر شد محدودیت منابع در بخش نظریات کلامی در این موضوع، موجب شده است که امکان ذکر نظریات کلامی متفکران اسلامی کمتر وجود داشته باشد. امید است در آینده، دانشمندان اسلامی بیش از گذشته به این موضوع از منظر کلامی بپردازند.

۱-۱-۸. روش تحقیق

اساساً طرح پژوهش به پژوهش‌گر کمک می‌کند تا پاسخ‌های درست و دقیقی برای تحقیق خود تهیه کند. علاوه بر این، روش تحقیق در این پژوهش، شرح و بسط و تعیین شده است. در واقع انتخاب روش انجام پژوهش، به آن گونه است که مشخص می‌نماید چه نوع روش تحقیقی برای بررسی موضوع مورد نظر ما مناسب است. انتخاب روش تا حدود زیادی بستگی به اهداف و ماهیت مفاهیم و مقوله‌ی مورد بررسی و امکانات اجرایی و فرضیه‌ها دارد. به بیان دیگر هدف از انتخاب روش تحقیق، آن است که محقق مشخص کند که چه شیوه‌ای اتخاذ نماید تا او را هر چه دقیق‌تر و سریع‌تر در دستیابی به پاسخ یا پاسخ‌هایی برای پرسش یا پرسش‌های پژوهش یاری کند. از سوی دیگر، روش تحقیق براساس معیارهای مختلفی قابل طبقه‌بندی می‌باشد. از جمله براساس هدف، زمان، گردآوری اطلاعات، خصوصیات مسأله و معیارهای ترکیبی.

روش تحقیق حاضر، به صورت توصیفی-تحلیلی است. روش توصیفی-تحلیل به پژوهشی گفته می‌شود که محقق به توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک پدیده می‌پردازد. در این روش محقق با استفاده از روش‌های مختلف جمع‌آوری اطلاعات سعی می‌کند تا تصور مورد نظر خود را ارائه دهد.

در نتیجه روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی خواهد بود که بر اساس داده‌های مربوط به اصل حفظ نظام در منابع و مأخذ و با تحلیل استقرایی به انجام خواهد رسید.

۱-۲. بخش دوم: مفاهیم مرتبط

آشنایی با مفاهیم اساسی به کار رفته در یک تحقیق، شرط لازم فهم بهتر محتوا می باشد. بنابراین برای فهم درست مباحث در هر زمینه و رشته علمی، پیش از هر اقدامی لازم است به بحث مفهوم شناسی توجه کافی داشته باشیم. در ادامه به تعریف و تبیین مفاهیم اصلی این تحقیق خواهیم پرداخت.

۱-۲-۱. مفهوم مبانی

مبانی جمع مبنا است که در لغت به معانی چندی از جمله بنیاد، اساس، شالوده و پایه آمده است.^۱

امروزه با توجه به معنای لغوی مبانی، تقریباً تعریفی یکسان از آن در میان محققان شهرت یافته و نسبت به اصل تعریف آن اتفاق نظر وجود دارد، گرچه در نوع مبانی اختلاف نظر است؛ به طور کلی مبانی در هر علم باورهای بنیادینی‌اند که در قالب مجموعه‌ای از قضایا، بخشی از مبادی

۱. دهخدا و دیگران، لغت نامه، ج ۱۲، ص ۱۷۷۵۹، تهران، مؤسسه لغت نامه و دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ش.